

Juozas Žiugžda, *Antanas Mackevičius 1863—1864 metu sukilimo reikšme lietuviu tautos istorijoje*, Vilnius 1971 8° ss. 202, nlb. 1. Lietuvos TSR Mokslu Akademija Istorijos Institutas.

Juozas Žiugžda, profesor uniwersytetu wileńskiego, należy do najbardziej płodnych historyków litewskich. Ma na swoim koncie wiele publikacji, drukowanych w języku litewskim, rosyjskim i polskim. Między innymi od dawna interesował się on postacią ks. Antoniego Mackiewicza, jednego z przywódców i bohaterów powstania styczniowego na Litwie. Postaci tej poświęcił wiele opracowań, wśród których zasługują na uwagę: *Antanas Mackevičius — Lietuvos valstiečiu vadovas kovoje prieš carizmą ir dvarininkas* (Vilnius 1951 Valst. polit. ir moksl. lit. 1-kla 8° ss. 56) i *Antanas Mackiawiczius* (W: Gieroi 1863 zgoda. Za naszu i waszu swobodu. Moskwa 1964 s. 289—302). Prezentowana tu książka, „Antoni Mackiewicz. Znaczenie powstania 1863—1864 r. w historii litewskiego narodu”, jest o tyle ważna, że stanowi podsumowanie badań autora nad tą postacią.

Składa się ona z 3 rozdziałów, poprzedzonych obszerną przedmową, w której autor omówił literaturę, głównie litewską, na temat powstania styczniowego na Litwie. Pierwszy rozdział nosi tytuł „Początek życiowej drogi”. Ks. Mackiewiczowi poświęcony jest w nim tylko jeden i to najkrótszy paragraf, ukazujący jego życie do 1863 r., a właściwie do chwili mianowania go w 1855 r. do pracy w Pobrzeziu (w następnych paragrafach tego rozdziału została omówiona sytuacja chłopów i ich antypańszczyźniane wystąpienia w I połowie XIX w. oraz rozwój społeczno-politycznej myśli na Litwie w tym okresie). Paragraf ten wszakże dostarcza cennych informacji o życiu ks. A. Mackiewicza. Oto niektóre dane biograficzne.

Ks. A. Mackiewicz urodził się 14-VI-1828 r. w gminie Tytuvenai (Cytowiany) w powiecie rosińskim (w obecnym rejonie Kelmes) w szlacheckiej rodzinie Tadeusza i Anny Mackiewiczów. Uczył się w gimnazjum w Wil-

nie, a potem przez dwa lata na uniwersytecie w Kijowie. Na Litwę wrócił około 1849 r. i w 1850 wstąpił do seminarium duchownego w Worniach. Dokładnej daty święceń kapłańskich autor nie ustalił. Podał natomiast, że 10-II-1853 r. Mackiewicz, jako nowowyświęcony kapłan, został przeznaczony przez bpa M. Wołonczewskiego na wikariusza do Krekenawy i że w sierpniu 1855 r. został „filialistą” w Kriklenie, a w październiku tego roku został przeniesiony do kościoła filialnego w Pobrzeziu, gdzie pracował do powstania 1863 r.

W drugim rozdziale autor ukazał drogę ks. Mackiewicza do udziału w powstaniu, jego ideologię i bezpośredni udział w walkach o wolność. Jako ksiądz prowadził on działalność oświatową i propagandową wśród chłopów. Pragnął ich uwolnienia, dania im ziemi na własność oraz wolności dla całego narodu. Za datę otwartego przystąpienia do walki uważa J. Żiugźda dzień 20 marca, kiedy to po kazaniu w kościele w Pobrzeziu ks. Mackiewicz odczytał manifest i wezwał lud do walki z caratem. Oddział powstańców pod jego wodzą, razem z oddziałem B. Jabłonowskiego-Dłuskiego, stoczył pierwszą bitwę z wojskiem rosyjskim w dniu 27 marca 1863 r. pod Naujaberże. Walczył prawie do końca pierwszego roku powstania. Jego oddział został rozbity 26 listopada, niedaleko Wilkiji, przywódca zdołał jednak uciec. W ręce carskich oprawców wpadł 17 grudnia przy przeprawie przez Niemen, między Wilkiją i Seredżiusem. 28 grudnia 1863 r. został publicznie powieszony na placu w Kownie.

W ostatnim rozdziale, nie dotyczącym postaci ks. Mackiewicza, autor omówił znaczenie powstania 1863—1864 r. dla ruchu narodowowyzwoleńczego litewskiego narodu.

Anonsowana publikacja jest pierwszą pracą tak szeroko traktującą o ks. A. Mackiewiczu i jego działalności powstańczej na szerokim tle sytuacji społeczno-politycznej Litwy w połowie XIX w. oraz idei rewolucyjnych tego czasu i sytuacji całego powstania. Jednak z powodu braku źródeł, nie udało się autorowi przedstawić wyczerpująco tej postaci, zwłaszcza życia i działalności do powstania styczniowego. Mimo to książka J. Żiugźdy zasługuje na uwagę, gdyż dotyczy jednej z pierwszoplanowych postaci powstania styczniowego na Litwie.

Tadeusz Krahel